

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Можелянська Анна Валеріївна

аспірантка кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування
Державний біотехнологічний університет
ORCID: 0009-0002-8839-8457
Mozhelyanska@gmail.com

У статті досліджено основні причини зниження рівня розвитку молочної промисловості в Україні під час активної воєнної фази. Визначено ситуацію в молочному скотарстві, виробництві молока, експортний потенціал та основні експортні ринки української молочної продукції, зазначено переваги розвитку молочної галузі для всієї харчової промисловості України. Досліджено динаміку експорту молока та молочної продукції в квітні-травні 2023 р. Розглянуті причини зменшення поставок і наслідки цього для внутрішнього ринку країни. Проаналізовано вплив дешевого імпорту молочної продукції на національне виробництво внутрішнього ринку. Встановлено та проаналізовано причини скорочення поголів'я рогатої худоби та споживання молока і молочної продукції в господарствах населення. Як результат зменшення поголів'я корів, приведена статистика скорочення надоїв станом на 1 травня 2023 року та порівняно з 1 травня 2022 року. Розглянути обсяги виробництва молока в січні-квітні 2023-го у господарствах всіх категорій. Досліджено динаміку експорту молокопродуктів у грошовому виразі 2018–2023 рр., розглянуті проблеми пов'язані із зниженням закупівельних цін на молоко внаслідок збитків молочнотоварних ферм, які зіштовхнулися з додатковими витратами через війну, скорочення сільськогосподарських земель та введення тимчасових заборон на ввезення в ЄС української сільгосппродукції. Визначено мету і очікуваний результат від ухвалення законопроектів: «Про галузеве фінансування програм просування молочної продукції та розвитку інновацій за принципом товарних відрахувань» та ряд інших законопроектів і підтримки держави для вирішення проблеми дефіциту інвестиційного капіталу в умовах післявоєнного відновлення, запровадження яких забезпечить створення в молочній промисловості вертикально інтегрованих структур, як перспективного напрямку розвитку високоєфективних та фінансово стійких підприємств, які зможуть працювати рентабельно навіть в умовах чергової кризи перевиробництва. А також сприятимуть відновленню національної молочної промисловості під час воєнної агресії й забезпечать її стрімкий розвиток у післявоєнний період.

Ключові слова: ринок молока; виробництво молока; попит; експорт; молочна галузь, післявоєнний період.

DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.4.2>

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Молочна галузь є стратегічно важливою ланкою виробничої промисловості України. Молоко як один із базових продуктів харчування – це невід'ємна складова здорового раціону людини.

Оскільки сьогодні в молочній галузі України спостерігається низька ефективність, доцільним є діагностування і пошук шляхів поліпшення виробництва молока. Така ситуація ще раз обґрунтовує зменшення зацікавленості виробників молока у веденні такого бізнесу, особливо тепер, коли склалася складна політична і економічна ситуація в Україні. Молочна галузь сільського господарства потребує нагальної реорганізації за для утримання конкурентоспроможних позицій на європейському ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань розвитку молочної галузі присвячено праці провідних науковців країни, серед них: Патики Н. І. [1], Попко О. В. [4], Величко А. Є., Кухарук Р. М. [5] та інші. У своїх працях науковці досліджують інновації спрямовані на зростання розвитку молочної галузі України. Проте, потребує дослідження питання пов'язані з нанесеною шкодою галузі внаслідок повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Також, потребують додаткового дослідження перспективні напрями відновлення та адаптації галузі до умов, що склалися під час воєнних дій та вимог національного світового ринку.

Формування цілей статті є теоретичне обґрунтування сучасного стану галузі молочної скотарства і основних напрямів післявоєнного відновлення.

Методи досліджень. У дослідженні використано структурний та статистичний аналіз, порівняння, узагальнення, графічний та діалектичний методи.

Результати дослідження. Молочна галузь є однією з провідних у структурі промисловості України. Перспективи її розвитку та функціонування завжди є надзвичайно актуальними, оскільки молочні продукти є особливо цінними і незамінними продуктами харчування будь-якої людини. Молочні продукти й морозиво споживають близько 97% дорослого населення, а за обсягами реалізації вони займають перше місце серед інших харчових продуктів. За останній рік споживання молока та молочної продукції в Україні знизилось в середньому на 28%. Причиною послужила міграція основних споживачів – жінок та дітей. Зниження купівельної спроможності населення на тлі війни [3].

Україна скорочує обсяги виробництва молока. За попередніми даними Держстату, в січні-квітні 2023-го господарства всіх категорій виробили близько 2 млн. 145 тис. т молока-сировини, що на 4,93% менше порівняно з минулорічним періодом. У квітні обсяг надоїв становив 646,1 тис. т, що на 2,37% менше квітня 2022-го.

На скорочення надоїв також вплинуло зменшення поголів'я великої рогатої худоби. Згідно Держстату, ста-

ном на 1 травня 2023 року в присадибному і промислово-вому секторі утримується 2 млн. 549,8 тис. голів ВРХ, у тому числі 1 млн. 355,2 тис. корів. Порівняно з 1 травня 2022 року поголів'я ВРХ скоротилося на 215,8 тис. голів (-8,5%), а кількість корів – на 104,8 тис. голів (-7,73%) [2].

У квітні 2023 р. Україна експортувала близько 6,85 тис. т молочних продуктів, що на 2,25% менше ніж в березні (рис. 1). Причиною зменшення поставок став не тільки скромний попит на зовнішніх ринках, але й введення тимчасових заборон на ввезення в ЄС української сільгосппродукції з боку Польщі, Угорщини, Словаччини і Болгарії. Заборони були введені під тиском місцевих операторів ринку, які зіштовхнулися з проблемою збуту своїх товарів і були зацікавлені в скороченні конкуренції на внутрішньому ринку [2].

За даними ДССУ, в травні обсяги експорту молочних продуктів збільшилися до 9,76 тис. т, що на 9,78% більше, ніж у квітні. Минулого місяця Україна збільшила обсяги поставок на зовнішні ринки молока та вершків незгущених (+22,37%), сухого і згущеного молока (+39,23%),

кисломолочних продуктів (+37,59%), молочної сироватки (+26,82%), сирів (+27,04%) і морозива (+62,78%).

Імпорт молочних продуктів в Україну скоротився на 4,2% через зменшення поставок молока і вершків тривалого зберігання, сирів, згущеного молока з європейських країн. У травні Україна не імпортувала казеїн та казеїнати. Однак, європейці збільшили поставки в Україну вершкового масла – до 74 т (+25,19%), кисломолочних продуктів – до 829 т (+11,37%) і молочної сироватки – до 567 тон (+7,14%) [2]. Україна залишається нетто-експортером молочних продуктів. Зовнішньоторговельне сальдо в травні було позитивним і становило близько 1,14 млн. дол.

Дешевий імпорт з Європи може конкурувати з молочною продукцією національного виробництва на внутрішньому ринку, що частково загрожує інтересам національних виробників.

За даними моніторингу Асоціації виробників молока, в травні середня ціна на молоко-сировину екстраґатунку в Україні становила 11,66 грн./кг без ПДВ. За останній місяць українська сировина подешевшала на 3,44% (рис. 2).

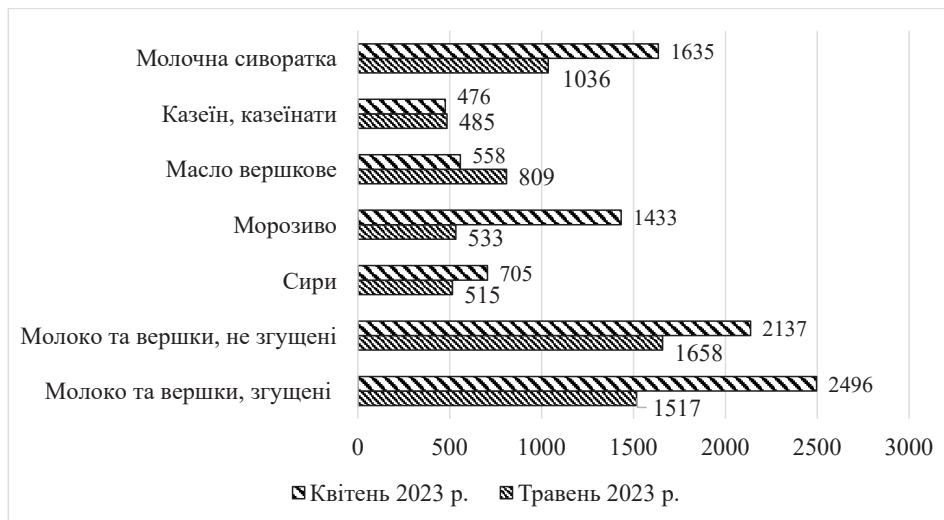

Рисунок 1 – Динаміка експорту, квітень-травень 2023 р., тис. т

Джерело: дослідження АВМ за даними ДФСУ [2]

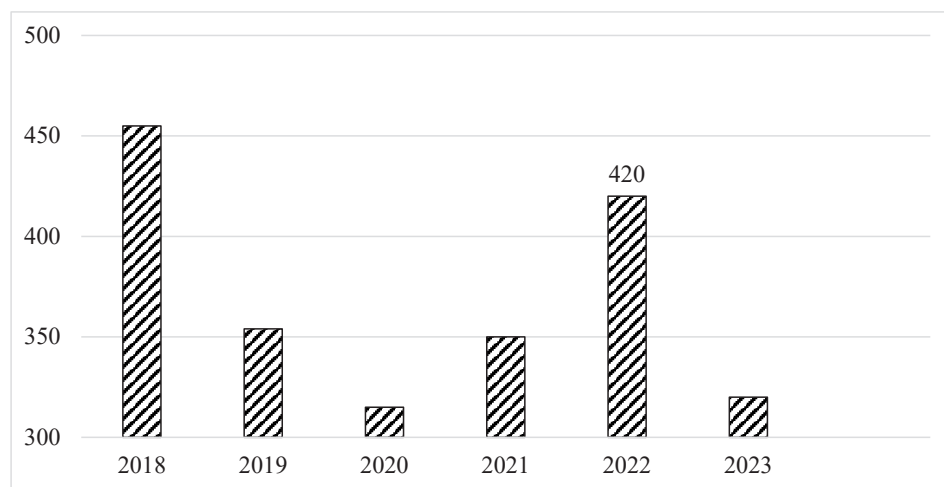

Рисунок 2 – Динаміка експорту молокопродуктів в грошовому виразі 2018–2023 рр., млн доларів

Джерело: дослідження АВМ за даними ДФСУ [2]

У зниженні закупівельних цін на молоко зацікавлені переробні підприємства, яким в нинішніх умовах виробництво біржових товарів коштує вище собівартості.

Однак, скорочення цін на молоко завдає збитків молочнотоварним фермам, які зіштовхнулися з додатковими витратами внаслідок війни. Логістичні проблеми, нестача оборотних коштів, скорочення сільськогосподарських земель через бойові дії збитків молочнотоварним фермам, збитків молочнотоварним фермам, які зіштовхнулися з додатковими витратами внаслідок війни.

Асоціація виробників молока разом із Міністерством аграрної політики та продовольства України ініціюють низку законодавчих змін, запровадження яких посприяє відновленню національної молочної галузі під час активної воєнної фази, а також забезпечить її стрімкий розвиток у післявоєнний період. Розробка та ухвалення законопроекту «Про галузеве фінансування програм просування молочної продукції та розвитку інновацій за принципом товарних відрахувань і передбачає [3]:

- запровадження відрахування певної частки виручки від реалізації сирого молока на фінансування програм просування молочної продукції та розвитку інновацій під керівництвом представників галузі;

- ухвалення рішень про розподіл коштів організаціями виробників (ОВ) молока із дотриманням принципу пропорційності кількості голосів до розміру відрахувань;

- стійке та ринково орієнтоване фінансування програм просування молочної продукції та запровадження інновацій, спрямованих на зростання її міжнародної конкурентоздатності.

Розробка та ухвалення змін до закону «Про державну підтримку сільського господарства України», якими передбачається [3]:

- запровадження державного авансового співфінансування проєктів;

- умова держпідтримки – банківське співфінансування, у тому числі програма «5–7–9%»;

- ефективність та конкурентоздатність проєктів має бути підтверджена банками-партнерами програми;

- при розподіленні держпідтримки надання пріоритету кооперативам, що об'єднують виробників молока, а частка в постачанні молока на переробку окремого учасника не перевищує 20% від загалу;

- стимулювання будівництва нових об'єктів, що відповідають сучасним економічним та екологічним викликам;

- створення високоефективних та фінансово стійких підприємств, які зможуть працювати рентабельно навіть в умовах чергової кризи перевиробництва;

- вирішення проблеми дефіциту інвестиційного капіталу в умовах післявоєнного відновлення;

- забезпечення сталого довгострокового розвитку молочної галузі.

Зниження ставки ПДВ на молоко і молочні продукти на всьому ланцюгу – від ферми до полиці. Розробка й упровадження відповідних змін до Податкового кодексу України [3]:

- підвищення доступності молочних продуктів і додатковий сигнал суспільству, що держава сприймає споживання саме цієї категорії продукції як запоруку забезпечення здоров'я нації, як наслідок – ріст попиту на молоко;

- підвищення попиту на «легально» вироблені молочні продукти стимулюватиме розвиток вітчизняної галузі виробництва та переробки молока.

Запровадження обов'язкової фортифікації молочних продуктів. Розробка й ухвалення змін до чинних нормативно-правових актів [3]:

- забезпечення дітей та дорослих мікронутрієнтами (йод, вітаміни, А і D) для запобігання дефіцитних станів;

- ставлення населення до молочних продуктів як до необхідних для забезпечення здоров'я, а також безпечних та корисних і, як результат;

- ріст попиту на натуральні молочні продукти.

Запровадження саморегулювання та передача частки регульовальних функцій від держави виробникам. Розробка й ухвалення законопроекту «Про організації виробників (ОВ) в сільському господарстві» на виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (Регламент № 1308), яким передбачається [3]:

- створення організацій виробників певного сільськогосподарського сектору, зокрема й молока;

- передача повноважень щодо розпорядження коштами товарних відрахувань;

- ухвалення рішень всередині ОВ за принципом двох ключів;

- участь ОВ у розробці і затвердженні галузевих стандартів, настанов, будівельних норм тощо.

Запровадження сучасної моделі оподаткування сільськогосподарських Кооперативів. Ухвалення проєкту Закону про сільськогосподарську кооперацію № 6527-д від 25.06.2018, прийнятого парламентом у першому читанні 04.06.2019, який передбачає зокрема й [3]:

Запровадження моделі оподаткування сільськогосподарських кооперативів через патронажні дивіденди:

- стимулювання розвитку світової моделі кооперації виробників та переробників молока;

- підвищення конкурентоздатності молочної галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Затвердження нових державних будівельних норм (ДБН). Розробка й ухвалення законопроекту «Про організації виробників (ОВ) в сільському господарстві» [3]:

- здешевлення та прискорення будівництва тваринницьких комплексів відповідно до кращого світового досвіду.

Забезпечення дотримання права споживачів на достовірну інформацію при здійсненні вибору харчової продукції в закладах торгівлі. Ухвалення законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів, що імітують молоко та молочні продукти» № 3516 від 20.05.2020, включеного до порядку денного парламенту від 06.09.2022. Передбачається [3]:

- упровадження спеціального маркування продуктів, що імітують молочні, та їх роздільного від молочних продуктів експонування у закладах торгівлі;

- створення умов для добросовісної конкуренції між виробниками натуральних молочних продуктів і тими, які у виробництві використовують заміники складових молока.

Обмеження строків розрахунків та вартості додаткових послуг торговельних мереж. Ухвалення законопроекту «Про основні засади торговельної діяльності харчовими продуктами» у редакції, підтриманій асоціаціями виробників та переробників сільськогосподарської продукції [3].

– установлення максимальних строків розрахунків за надану молочну продукцію та обмеження використання недобросовісних практик з боку торговельних мереж;

– скорочення дефіциту обігових коштів та покращення економічного становища переробників та виробників молока.

Отже, підтримка держави у післявоєнний період дуже важна. У вигляді державних субсидій, стимулювання експорту, часткова індексація інвестицій у модернізацію галузі для глибинної переробки, кредитна підтримка на створення нових переробних потужностей.

Таким чином в результаті проведених досліджень було визначено причини скорочення обсягів виробництва молочної продукції в Україні під час активної воєнної фази. Розглянута проблема зменшення експорту молочної продукції, як наслідок зниження попиту на внутрішньому ринку молока та введення тимчасових заборон на ввезення в ЄС

продукції українського походження, які були приведені під тиском місцевих операторів ринку, зіштовхнувшись з проблемою збуту своїх товарів і були зацікавлені в скороченні конкуренції на внутрішньому ринку. Проаналізували негативний вплив дешевого імпорту молочної продукції на національне виробництво внутрішнього ринку, що складає загрозу інтересам національних виробників.

Висновки. Розвиток української молочної галузі буде залежати від загальної світової торгівлі та внутрішньої ситуації в країні. Державна підтримка матиме рішучу роль у післявоєнному відновленні молочної галузі країни. Повинна з'явитися окрема модель підтримки, котра допоможе сфокусуватися на: будівництві та реконструкції тваринницьких та переробних комплексів; розширенні поголів'я; створенні можливостей, за яких підприємства зможуть виробляти молоко відповідно до європейських санітарних норм.

Список використаної літератури:

1. Патица Н.І. Конкуренентоспроможність та позиціонування України на світовому ринку молочної продукції. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905077>
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. 2023. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2023).
3. Молоко і Ферма. 2023. URL: <http://milkua.info/uk/post>
4. Попко О.В. Маркетингове дослідження світового ринку молочної продукції та місця України в ньому. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 106–113. URL: <http://www.venu-journal.org/download/2019/16-Popko.pdf>
5. Величко А.Є., Кухарук Р.М., Маслова І.В., Пухлякова М.В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. № 16. С. 62–68.

References:

1. Palyka N.I. (2019) Konkurentospromozhnist ta pozytsionuvannia Ukrainy na svitovomu rynku molochnoi produktsii [Competitiveness and positioning of Ukraine on the world market of dairy products]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905077> (in Ukrainian)
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2023) [State Statistics Service of Ukraine]. Official site. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Moloko i Ferma (2023) Milk and Farm. Available at: <http://milkua.info/uk/post>
4. Popko O.V. (2019) Marketynhove doslidzhennia svitovoho rynku molochnoi produktsii ta mistsia Ukrainy v nomu [Marketing research of the world dairy market and Ukraine's place in it]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1, pp. 106–113. Available at: <http://www.venu-journal.org/download/2019/16-Popko.pdf> (in Ukrainian)
5. Velychko A.E., Kuharuk R.M., Maslova I.V., Puhlyakova M.V. (2021) Stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy [Status and prospects of the market of milk and dairy products of Ukraine]. *Agrosvit*, no. 16, pp. 62–68. (in Ukrainian)

Anna Mozhelianska, Postgraduate Student at the Department of Management, Business and Administration, Kharkiv State Biotechnological University

CURRENT TRENDS AND CHALLENGES OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE

The article examines the main reasons for the decline in the level of development of the dairy industry in Ukraine during the active military phase. The situation in dairy cattle breeding, milk production, export potential, and the main export markets of Ukrainian dairy products are determined, and the advantages of the development of the dairy industry for the entire food industry of Ukraine are indicated. The dynamics of milk and dairy product exports in April-May 2023 were studied, considering the reasons for the decrease in supplies and the consequences for the country's domestic market. The influence of cheap imports of dairy products on the national production of the domestic market is analyzed. The reasons for the reduction in cattle and the consumption of milk and dairy products in households have been established and analyzed. As a result of the decrease in the number of cows, the statistics of milk yield reduction as of May 1, 2023, and compared to May 1, 2022, are given. Consider the volume of milk production in January-April 2023 in farms of all categories. The dynamics of the export of dairy products in monetary terms were studied. 2018–2023, the considered problems are related to the decrease in purchase prices for milk due to the losses of dairy farms, which faced additional costs due to the war, the reduction of agricultural land, and the introduction of temporary bans on the import of Ukrainian agricultural products into the EU. The purpose and expected result of adopting the draft laws have been defined: "On industry financing of programs for the promotion of dairy products and the development of innovations based on the principle of commodity deductions." Several other bills and state support to solve the problem of the shortage of investment capital in the conditions of post-war recovery. This will ensure the creation of vertically integrated structures in the dairy industry as a promising direction for developing highly efficient and financially stable enterprises that can work profitably even in another overproduction crisis. They will also restore the national dairy industry during the military aggression and ensure its rapid development in the post-war period.

Key words: milk market, milk production, demand, export, dairy industry, post-war period.

Дата надходження до редакції: 25.10.2023 р.